

KÁTAINÉ CSINCSÁK ÉVA – BORBÉLY ANDRÁS – ERDEI VIRÁG
– LAKATOS GÁBOR MIKLÓS

A 2011. évi magyarországi népszámlálás területi előkészítése

Bevezető

Többéves előkészítő munkát követően, éppen e folyóiratszám megjelenésekor megkezdődik a 2011. évi népszámlálás végrehajtásával kapcsolatos terepmunkák utolsó, legfontosabb szakasza, az összeírás. Az adatgyűjtési szakasz sikeres végrehajtásához több mint 50 000 ember összehangolt munkavégzése szükséges. A mostani népszámlálás a 15., de ez lesz az első, amelyet az Európai Unió tagállamaként hajtunk végre, és első lesz azért is, mert először nyílik mód a kérdőívek elektronikus kitöltésére.

A 2011. évi népszámlálás előkészítésének, lebonyolításának, feldolgozásának és az adatok közzétételének teljes folyamatát, az egymásra épülő feladatokat és határidőket részletes ütemtervben rögzítettük. Az előkészítéssel kapcsolatos feladatok az ütemtervnek megfelelően zajlanak. Kialakítottuk a számlálókörzeteket. A számlálóbiztosok és felülvizsgálók toborzása augusztus végére befejeződött. Elkészültek a népszámlálási nyomtatványok, a jegyzőségeken kiadásra várnak a számlálókörzeti csomagok. Befejeződött az oktatók oktatása, vagyis azok képzése, akiknek feladata a népszámlálásban részt vevő mintegy 40 ezer számlálóbiztos felkészítése. A számlálóbiztosok oktatása szeptemberben vette kezdetét. Szeptember elején elkészült és tesztelés alatt áll a kérdőívek internetes kitöltését biztosító elektronikus adatbeviteli rendszer. Jelentős fejlesztésként valósult meg az összeírás végrehajtásában közreműködők – jegyzők, felülvizsgálók, területfelelősök – munkáját segítő informatikai alkalmazás, a monitoring-rendszer.

Jelen cikk összefoglalja az előkészítés legfontosabb mozzanatait. Beszámolunk a próbaszámlálások során összegyűlt tapasztalatokról, röviden leírjuk a 2011. évi népszámlálás módszerét, kitérünk a végrehajtásban részt vevők feladataira és kapcsolatrendszerére. Ismertetjük a körzetkialakítás módszertanát és eredményét, összegezzük a képzések legfontosabb elemeit. Felvázoljuk a monitoring-rendszer célját, funkcióit, valamint összefoglaljuk a kommunikációs feladatokat.

A próbaszámlálások tapasztalatai

A 2011. évi népszámlálás módszertana hosszú előkészítő munka után jött létre, hiszen a legutóbbi, 2001. évi népszámlálás óta lényeges változások következtek be a társadalmi környezetben. Kiemelkedő jelentőségű volt a lakosság (az adatszolgáltató állampolgárok) hozzáállásában bekövetkezett negatív irányú változás. A kismintás felvételekből nyerhető tapasztalatok is alátámasztják, hogy az emberek egyre kevésbé fogadják el, hogy a kérdezők otthonukban keressék fel őket adatgyűjtés céljából. A megváltozott körülmények

miatt a Központi Statisztikai Hivatal olyan új vagy a lakossági felvételeknél eddig kevésbé használt adatgyűjtési módszereket keres, amelyek a lakosság türelmét kevésbé veszik igénybe.

A tervezett új módszerek megvalósíthatóságának vizsgálata céljából a népszámlálást megelőző években fókuszcsoporthoz tartozó tesztelesek és próbaszámlálások sorozatát hajtottuk végre. 2008-ban, 2009-ben, majd 2010-ben is próbaszámlálást tartottunk. A próbaszámlálásokon teszteltük a személyi adat- és lakcímnnyilvántartás népszámlálási célú hasznosíthatóságát, az önkitöltés lakossági fogadtatását, a kérdőívek tartalmát, valamint a kérdésfeltevés módját.

Az önkitöltés formái közül teszteltük a telefonos, a papír alapú és az internetes módszert. Elemeztük az interjú, valamint az önkitöltéses módszert választók főbb demográfiai ismérveit. Megvizsgáltuk az interjú és az önkitöltéses összeírás időbeli elválasztásának, illetve egybeesésének előnyeit és hátrányait.

Az adatfelvétel módszere a próbák tapasztalatai alapján folyamatos változtatáson, finomításon esett át. 2008-ban két egymástól független mintán teszteltük az önkitöltéses, valamint az interjú módszerek hatékonyságát. 2009-ben kétlépcsős módszerrel, az önkitöltéses és az interjú adatfelvétel egymás után történő lebonyolításával hajtottuk végre a próbafelvételt. A válaszadók ebben az esetben kapcsolatfelvétel nélkül jutottak hozzá a kérdőívekhez. Az első két hétben lehetőségük volt interneten az elektronikus kérdőív kitöltésére. Akik ezzel a lehetőséggel nem éltek, a papírkérdőívek kitöltése után postai úton is visszaküldhették a próbakérdőívet. Ezt követően azokon a címeiken, ahonnan nem érkezett vissza kérdőív, már csak interjú adatszolgáltatásra volt mód.

A 2010 őszi végzett próbaszámlálás alkalmával már a 2011. népszámlálás végleges módszerét kívántuk tesztelni. Ebben az esetben az eszmei időpont előtt, a kézbesítési szakasz során a számlálóbiztosok végigjárták a körzetükhöz tartozó címekeket, kapcsolatba léptek az ott élőkkel, és a választott adatfelvételi módszer iránt érdeklődtek. Az adatfelvételi szakasz első felében, október 10. és 17. között lehetőséget biztosítottunk az internetes kitöltésre, és megkezdődött az interjú adatfelvétel is azokon a címeiken, ahol ezt az adatfelvételi módszert választották. Október 18-tól csak interjú kikérdezés zajlott azokon a címeiken, ahol megadott időpontig nem éltek az internetes adatszolgáltatás lehetőségével, valamint a papíron kitöltött kérdőíveket gyűjtötték össze a számlálóbiztosok.

A 2011. évi népszámlálás módszere

A népszámlálást Magyarországon a kezdetek óta törvény szabályozza. Ennek megfelelően a 2009. évi CXXXIX. törvény rendelkezik a 2011. évi népszámlálásról, a kormány 305/2010. (XII. 23.) Korm. rendelete pedig a 2011. évi népszámlálás végrehajtásával kapcsolatos egyes feladatokat tartalmazza.

A népszámlálás adatfelvételének *eszmei időpontja* 2011. október 1., 0 óra, az adatszolgáltatónak erre az időpontra jellemző állapot szerint kell megválaszolnia a lakáskérdőíven és a személyi kérdőíven szereplő kérdéseket. Az összeírásra 2011. október 1. és október 31. között, a pótösszeírásra 2011. november 1. és november 8. között kerül sor. Az adatfelvétel név nélkül történik, a lakás címe azonban szerepel a lakáskérdőíven.

1. táblázat

A 2011. évi népszámlálást előkészítő próbaszámlálások módszere
(főrténeti áttekintés)

Időpont	Módszer	Kiválasztott terület, mintanagyság	A kérdőív terjedelme	Cél	Az önkéntlétés aránya	Fő tapasztalatok
2008. február 1–29.	Két különböző módszer: 1) Interjú adatfelvétel (február 1–29.) 2) Önkéntlétéses adatfelvétel (február 1–15.) – postai visszaküldés – telefonos adatfelvétel – internetes adatfelvétel	25 000 cím, 6 település: Budapest 11. kerületéből Lágymányos városrész teljes területe, Hajdúbószormény és Tapolca központi belterületének egy része, Deszk, Hőgyész és Sóskaút teljes területe	2 oldalas lakáskérdőív, 1 oldalas személyi kérdőív	1) A személyi adat- és lakcímvilágtartás adataival való összevetés, valamint a címregiszter adatainak tesztelése 2) A különböző adatfelvételi módszerek tesztelése	A kijelölt válaszadók közül 2% telefonon, 3% interneten, 19% papíron töltötte ki a kérdőíveket.	A címek további pontosítására van szükség. Az önkéntlétéses módszerekre igény van az adatszolgáltatók körében.
2009. január 10–február 28.	Kétlépcsős módszer: 1) Önkéntlétéses adatfelvétel (január 10–25.) – postai visszaküldés – internetes adatfelvétel 2) Interjú adatfelvétel (január 31–február 28.)	30 500 cím, 10 település: Ajka, Balmazújváros, Paks belterületének és Budapest 13. kerületének egy része, Felsőárkány, Jánosbánya, Pilisborosjenő, Sajóbabony, Tápilánszentkereszt és Vértesszőlős teljes területe	Azonos 2 oldalas lakáskérdőív Háromféle 2 oldalas személyi kérdőív: „A/I” – foglalkoztatottság „B/I” – iskolázottság „C/I” – háztartási és családi jellemzők	Költséghimélő és a lakosság terhelését csökkentő adatfelvételi módszerek keresése, kipróbálása, valamint a kérdőíven szereplő kérdések tesztelése	A próbakérdőíveket az érintettek több mint egyharmada önkéntlétéssel válaszolta meg: az internetes válaszadás aránya 5% volt, a papír alapú önkéntlétés 30%	A kapcsolattelvételek számát minimalizálni kell. Az önkéntlétéses és az interjú időszakot megfélelő módon el kell különíteni.
2010. október 8–november 7.	Készakaszos módszer: 1) Kézbesítési szakasz (október 6–10.); személyes kapcsolattelvételek, választás az adatfelvételi módok közül 2) Adatfelvételi szakasz: – internetes adatfelvétel és papír alapú önkéntlétés (október 10–17.) – interjú adatfelvétel, a papír alapú kérdőívek begyűjtése (október 18–november 7.)	22 000 cím, 8 település: Balatonalmádi, Debrecen, Nagykálló és Budapest 14. kerületének egy része, Bóly, Ják, Medgyesegyháza és Prügy teljes területe	Önkéntlétésre optimalizált 4 oldalas lakáskérdőív, 8 oldalas személyi kérdőív	A 2011. évi népszámlálás tervezett módszerének tesztelése, a kérdőívek végleges tartalmának, illetve formájának kialakítása, a kérdésesoportok érthetőségének vizsgálata	A papír alapú kitöltés aránya 27%, az interneten kitöltőké 2% volt.	A próba sarkalatos pontja a kézbesítési szakasz volt. Sok helyen nehézséget okozott a kapcsolattelvételek, a tájékoztatás, a kérdőívellátás újrarendelése szükségessége.

A népszámlálás során össze kell írni a lakott lakásokat, az üres lakásokat; a lakott üdülőket, a lakott egyéb lakóegységeket (például prэшházat, lakókocsit, raktárat; mosókonyhát, ha egy másik háztartás tagjai önálló lakóegységként használják) és az intézeteket (például alkalmazotti szálláshelyet, kollégiumot, kórházat). *Személyi kérdőívet* kell kitölteni az adott lakóegységben életvitelszerűen lakó valamennyi magyar és a 3 hónapot meghaladóan Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárról, valamint az átmenetileg (kevesebb mint 12 hónapig) külföldön tartózkodó magyar állampolgárokról, továbbá az időszakosan hazajárókról (például kollégistákról, otthonuktól távol dolgozókról).

Mivel a népszámlálás mindenkit az életvitelszerű lakóhelyén vesz számba, azok a személyek, akik tanulás vagy munkavégzés céljából máshol élnek, és a családi otthonba csak hetente, kéthetente járnak haza, a családjuktól távol kerülnek összeírásra. A rétegződésvizsgálatokhoz, valamint a KSH háztartási mintájának kialakításához azonban elengedhetetlen, hogy ezek az időszakosan hazajáró személyek megjelenjenek a családjuk háztartásában is, hiszen ott eltartóként, eltartóként fontos szerepet játszanak. Róluk tehát két helyen készül kérdőív: ott, ahol életvitelszerűen, a hét nagy részében laknak, és ott is, ahol a családjuk él. Az ország lakónépességében viszont természetesen csak egyszer kerülnek elszámolásra, mégpedig azon a helyen, ahol a népszámlálás időpontjában életvitelszerűen élnek.

A számlálóbiztosok a számlálókörzetükhöz tartozó címekre összeállított adatszolgáltatói csomagokat kapnak, amelyek összeírandó címenként tartalmaznak egy tájékoztató levelet a legfontosabb tudnivalókkal, egy címmel ellátott lakáskérdőívet (amelynek a 3–4. oldalán a kitöltési útmutató található) és 1 db személyi kérdőívet.

A számlálóbiztosoknak az összeírással kapcsolatos első feladata az adatszolgáltatói csomagok kézbesítése. A kézbesítési szakasz során 2011. szeptember 27. és 30. között bejárják a számlálókörzetet, ellenőrzik és javítják a számlálókörzet címeit, továbbá a körzetbe tartozó valamennyi, összeírás körébe tartozó címre eljuttatják az adatszolgáltatói csomagokat.

A kézbesítési szakaszban a számlálóbiztosok a pontosan azonosítható címeken a postládába helyezik az adatszolgáltatói csomagot. Ha a cím nem azonosítható egyértelműen, a számlálóbiztosnak a cím azonosítása céljából kapcsolatba kell lépnie az adatszolgáltatóval, röviden tájékoztatva őt a népszámlálásról és az adatszolgáltatási módokról.

2011. október 1-jét követően indul az adatfelvételi szakasz, ekkor kerül sor a lakásokra, személyekre, illetve intézetekre vonatkozó adatok begyűjtésére. Az adatfelvételi szakasz első felében mindhárom felkínált módon (interneten, önköltéssel papíron, számlálóbiztosnak válaszolva) megválaszolhatók a kérdőívek, 2011. október 17-től azonban kizárólag interjú lekérdezés lehetséges.

Az internetet választó adatszolgáltatók a lakáskérdőíven talált azonosítóval és belépési kóddal tudnak belépni az online kitöltőfelületre, itt tudják megválaszolni a kérdőív kérdéseit.

Azok a válaszadók, akik papíron szeretnék kitölteni a népszámlálási kérdőívet, a számlálóbiztosokkal való kapcsolatfelvétel során jutnak hozzá a megfelelő mennyiségű személyi kérdőívhez (az adatszolgáltatói csomag csak 1 darab személyi kérdőívet tartalmaz). Az adatszolgáltatók a kitöltött papírkérdőíveket a számlálóbiztosnak adják át, amikor egy előre egyeztetett időpontban újból felkeresi őket.

Interjú adatfelvétel készül azokon a címeken, ahol ezt választják, vagy ahonnan sem interneten, sem papír alapon nem érkezett be kérdőív október 16-ig.

Az összeírás szervezete

A népszámlálás sikerének kulcsa az adatgyűjtés országosan egységes elvek szerinti végrehajtása. A végrehajtás szereplőinek feladatai a népszámlálási törvényben és a végrehajtásról szóló kormányrendeletben rögzített felelősségi rendben és munkamegosztáson alapulnak.

Ezek alapján a KSH feladata a népszámlálás előkészítésével és az adatfelvétel végrehajtásával kapcsolatos teendők szakmai irányítása. A KSH elnöke a megyékben és a fővárosban megyei felelőst nevezett ki. A megyei felelős szervezi az adatfelvétel helyi végrehajtásának előkészítését, irányítja az adott megyéhez, a fővároshoz tartozó területfelelősök munkáját.

A KSH a szakmai szempontok érvényesítését a területfelelősi hálózaton keresztül biztosítja. A településeken a KSH-t a területfelelős képviseli, aki szoros szakmai kapcsolatot tart fenn a települési népszámlálási felelőssel. Feladata a felülvizsgálói hálózat megszervezése, munkájának támogatása, ellenőrzése, a felülvizsgálók közreműködésével a számlálóbiztosok munkájának szakmai felügyelete. A területfelelősök száma a 2011. évi népszámláláskor kb. 400 fő.

Az irányítási, ellenőrzési hierarchia következő szintjén a felülvizsgálók népes csoportja áll. Ők azok, akik a számlálóbiztosok munkáját közvetlenül irányítják, ellenőrzik, segítik. Az előző népszámlálás során végzett munkájukhoz képest feladatkörük jelentős mértékben bővült. A felülvizsgálók ellenőrzik a számlálóbiztosok terepen végzett munkáját. Fontos feladatuk az internetes beérkezések napi rendszerességgel történő követése, ők értesítik a számlálóbiztosokat arról, mely címeken töltötték ki interneten a kérdőívet. A felülvizsgálók végzik el a szükséges javításokat a címjegyzék elektronikus felületén. A kérdőíveket formai és tartalmi kritériumok szerint ellenőrzik; amennyiben mindent rendben találnak, érkeztetik a kérdőíveket, és rögzítik az előzetes adatközléshez szükséges adatokat. A 2011. évi népszámláláskor felülvizsgálóként több mint 8000 ember dolgozik.

A megyei (fővárosi) közigazgatási népszámlálási felelősnek a dolga a népszámlálás területi előkészítésével és az adatfelvétel végrehajtásával összefüggő települési feladatok teljesítésének elősegítése, a jogszabályokban és az útmutatókban előírt lebonyolítás felügyelete.

A népszámlálás végrehajtásának törvényi szabályozása ezúttal is komoly szerepet ír elő a helyi közigazgatásnak. A népszámlálás helyi előkészítéséről és az adatfelvétel végrehajtásáról 2011-ben is a települési, a fővárosban pedig a kerületi önkormányzat jegyzője mint települési népszámlálási felelős gondoskodik. Az ő feladata az adott településen a számlálóbiztosok toborzása, kiválasztása, a végrehajtás technikai feltételeinek biztosítása, az összeírás előrehaladásának felügyelete, az adatszolgáltatók által jelzett problémák kezelése, a pótösszeírás megszervezése. 2011-ben mintegy 1900 jegyző/körjegyző gondoskodik a népszámlálás helyi végrehajtásáról.

A számlálóbiztosok állnak közvetlen kapcsolatban az adatszolgáltatókkal. Feladatuk az adatszolgáltatói csomagok eljuttatása a lakcímekekre, az interjúk lebonyolítása, az önk-

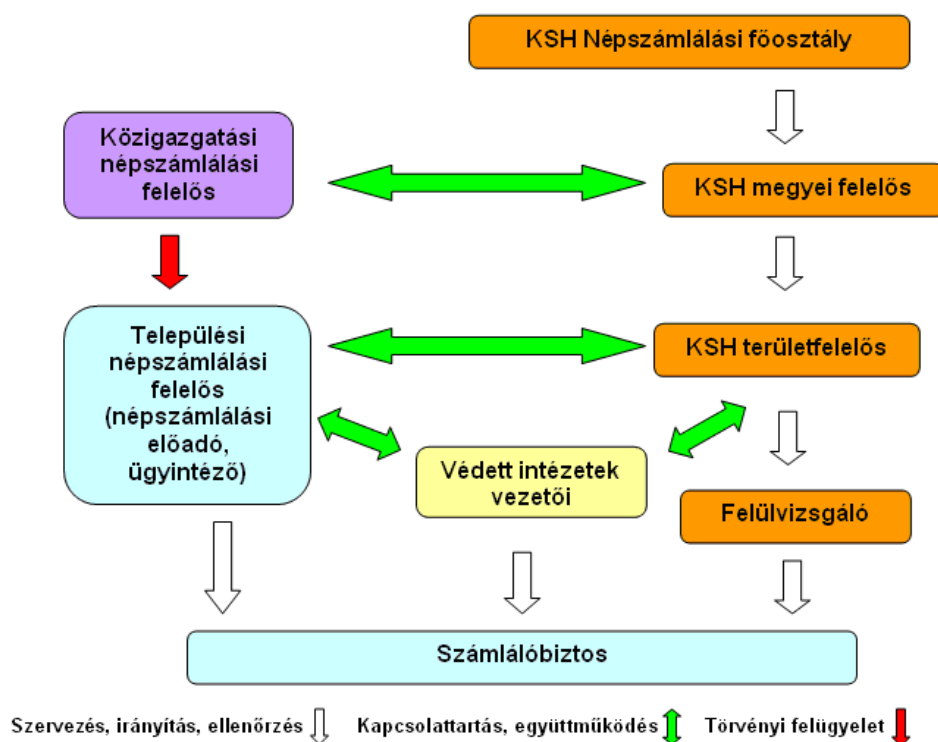
töltők papírkérdőíveinek összegyűjtése, a címek pontosítása. A számlálóbiztosok induló létszáma a 2011. évi népszámláláskor több mint 40 000 fő.

A védett intézetek (a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek által fenntartott intézetek) esetében az intézetvezető felelős az intézetben lakók összeírásának végrehajtásáért. A védett körbe tartoznak olyan speciális intézetek, mint például a laktanyák, a büntetés-végrehajtási intézetek, a menekülteket befogadó állomások. Országosan közel 200 védett intézeti körzet került az állományba.

A végrehajtás szereplőinek kapcsolatrendszerét a 1. ábra mutatja be.

1. ábra

Az összeírás szervezete

A számlálókörzetek kialakítása

A népszámlálás előkészítésének egyik fontos eleme volt a számlálókörzetek kialakítása, ezáltal az ország teljes területi lefedettségének biztosítása, a KSH által ismert címek körzetbe sorolása volt. A körzetek kijelölése meghatározta a népszámlálás végrehajtásában részt vevők (számlálóbiztosok, felülvizsgálók) tényleges számát, a számlálóbiztosok által bejárando terület nagyságát, az összeírásra kerülő címek számát, valamint az egyes körzetek összeírásához szükséges kérdőívek mennyiségét.

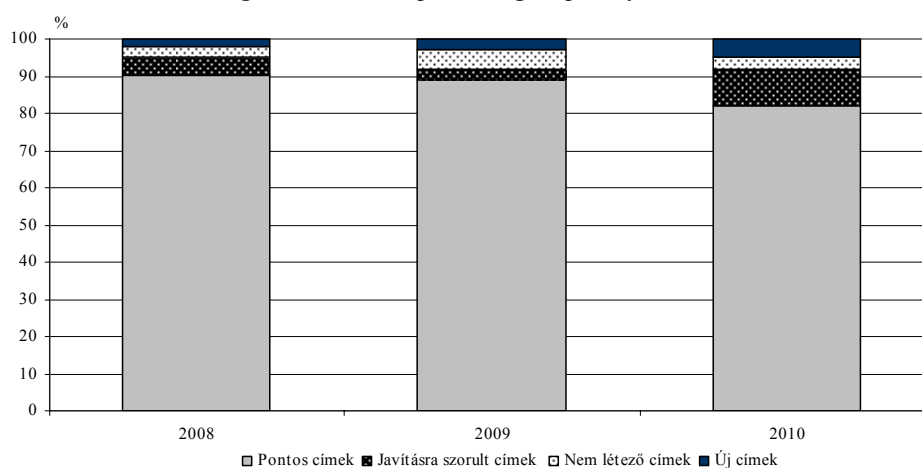
A körzetesítés alapjául a népszámlálási címállomány szolgált. A benne szereplő címeket a KSH címregisztere adta. A címregisztert a 2001. évi népszámlálás során összeírt

épületcímek (ingatlancímek) alapján alakítottuk ki. A címállomány előkészítése során a területszervezési változásokat (például új település alakulását, településrész átcsatolását egyik településtől a másikhoz, utcák átnevezését) önkormányzati jelentés alapján átvezettük. Az adatbázist a használatba vett lakó- és üdülőépületek címeivel bővítettük, a bontási engedélyt kapott lakóépületek címeit pedig a jegyzékből kivettük. Ezt követően a népszámlálási címállomány teljességének, pontosságának, időszerűségének biztosítása érdekében a címállomány minőségét a KSH minden rendelkezésére álló eszközzel javította (egyeztetés a lakcímnylvántartással, az általános mezőgazdasági összeírás címadatainak és a budapesti címbejárás adatainak átvezetése az adatbázison).

A próbaszámlálások – a módszertani és kérdőívtartalmi tesztelésen túl – lehetőséget adtak a címregiszterben szereplő címállomány állapotának felmérésére is.

2. ábra

A címregiszter címeinek pontossága a próbafelvételek során

A próbaszámlálásokra kijelölt területeken a regiszterben található címállomány pontossága kielégítőnek bizonyult, hisz a címek több mint 90%-a mindhárom próbaszámlálás során minden elemében pontos, vagy beazonosítása a helyszínen lehetséges volt. A téves vagy az állományban nem szereplő címek aránya valamennyi próba során 10% alatt maradt. Mindezek alapján arra számítunk, hogy a 2011. évi népszámlálás során is előfordulhatnak majd hibák, hiányosságok a címállományban, de ezek a végrehajtást nem veszélyeztetik, javításukra az adatfelvétel során lehetőség lesz.

A KSH a körzetesítési feladat elvégzésére (külső szereplő bevonásával) elektronikus körzetesítő rendszert működtetett. Ennek kidolgozása 2010 decemberében kezdődött. Nem csupán az elektronikus alapú körzetesítéshez szükséges technikai feltételek kidolgozása zajlott, hanem a KSH által nyilvántartott címek térképi elhelyezése is megtörtént, így a körzetesítést végzők frissített, a címek valóságnak megfelelő helyzetét tükröző térképi adatbázis alapján alakították ki a számlálókörzeteket.

Az előkészítő munka részeként a népszámlálási címállományban a címeket rendeltetésük alapján az összeírás körének megfelelően két csoportba soroltuk: a lakások, lakott

üdülők, lakott egyéb lakóegységek és intézetek címei az összeírandó címek (kb. 4 400 000 cím) csoportjába, a (nem lakott) üdülők, az üres telkek, az egyéb címek, valamint a sarokházak második, nem bejárati címei a nem összeírandó címek csoportjába tartoztak.

A számlálókörzetek kialakítása két fázisban zajlott. Az elsőben az elektronikus körzetesítő rendszer előre meghatározott paraméterek alapján automatikus körzetgenerálást hajtott végre. Az új, internetes válaszadási lehetőségre és a hosszabb adatfelvételi időszakra való tekintettel a 2001-es népszámlálásnál használt körzetesítési paramétereket megemeltük. Így a körzetesítő algoritmus arra törekedett, hogy a számlálókörzetekbe átlagosan 125 összeírás körébe tartozó cím kerüljön. Az automatikus eljárást követően, második fázisként a körzetesítést végzők ellenőrizték és szükség esetén javították a kialakult körzetstruktúrát. A kb. 5 000 000 cím számlálókörzetbe sorolását másfél hónap alatt több mint 300 KSH-munkatárs végezte el.

A körzetesítés során a lefektetett szabályok alapján különböző típusú számlálókörzetek keletkeztek.

- *Belterületi normál számlálókörzetek*, amelyek 110–140 összeírandó címet tartalmaznak. A népszámlálást megelőző próbaszámlálások során azt tapasztaltuk, hogy ez az a címmennyiség, amelynek összeírását a számlálóbiztos a kijelölt időszakban még nagy biztonsággal el tudja végezni.
- *Külterületi normál számlálókörzetek*, amelyek a címek egymástól való távolsága miatt legfeljebb 70 összeírandó címet tartalmazhatnak.
- *Intézeti vagy védett intézeti számlálókörzetek*: az intézet rendeltetésű címek önálló számlálókörzeteket alkotnak.
- *Hajléktalan-számlálókörzetek*: településenként egy ilyen számlálókörzetet hoztunk létre, amely a településen élő, fedél nélküli hajléktalan személyek összeírására szolgál.

A körzetesítési folyamat eredményeként 58 740 körzet jött létre, amelyből 46 713 normál belterületi és normál külterületi körzet.

2. táblázat

A körzetesítés során létrehozott körzetek száma típusuk szerint

Régió	Normál körzet	Intézeti körzet	Hajléktalankörzet	Összesen
Közép-Magyarország	12 642	1 783	210	14 635
Észak-Alföld	6 639	1 028	389	8 056
Dél-Alföld	6 615	1 089	254	7 958
Észak-Magyarország	5 471	1 271	610	7 352
Közép-Dunántúl	5 468	1 268	401	7 137
Dél-Dunántúl	5 096	1 328	655	7 079
Nyugat-Dunántúl	4 782	1 084	657	6 523
<i>Összesen</i>	<i>46 713</i>	<i>8 851</i>	<i>3 176</i>	<i>58 740</i>

Megjegyzés: Az intézeti számlálókörzetek száma azonos a KSH nyilvántartásában szereplő, az összeírás körébe tartozó intézetek számával. A hajléktalanszállókon élők összeírására intézeti lakóként, intézeti számlálókörzetben kerül sor. A hajléktalankörzetek a közterületen élő (azaz lakcímhöz nem köthető) hajléktalanok személyi kérdőíveit gyűjtik településenként. A hajléktalanok összeírására szolgáló számlálókörzetek száma megegyezik a települések számával. Azokon a településeken, amelyeken nem él lakcímhöz nem köthető hajléktalan személy, az üres számlálókörzetet technikailag lezárjuk.

Minden létrejött számlálókörzetre elkészült a címjegyzék és gyűjtőív, a körzetlista és a körzetterkép. A számlálóbiztos a terepen e három dokumentum segíti a körzethez tartozó címek helyes meghatározásában. A számlálókörzet és a benne található címek a három dokumentum együttes használatával azonosíthatók:

- a címjegyzékben tételesen felsoroltuk a számlálókörzet címeit,
- a körzetlista közterületenként csoportosítva tartalmazza a számlálókörzet címeit,
- a körzetterkép a számlálókörzet és a hozzá tartozó címek vizuális megjelenítését biztosítja.

A népszámlálás nyomtatványai, segédletei

A 2011. évi népszámlálás sikeres végrehajtásának fontos eleme a zökkenőmentes nyomtatványellátás. Július végére elkészültek és augusztusban minden jegyzőségre kiszállításra kerültek a népszámlálási nyomtatványok. A népszámlálás során 36 féle nyomtatványt használunk. Ezek között találhatók:

- az adatok rögzítésére szolgáló lakás-, személyi és intézeti kérdőívek;
- az adatszolgáltatók, a számlálóbiztosok, a felülvizsgálók és a települési népszámlálási felelős munkáját segítő útmutatók;
- a számlálókörzetek és a címek azonosítására szolgáló címjegyzékek, körzetlisták és körzetterképek;
- a kitöltést és a számlálóbiztosi munkát megkönnyítő segédletek és egyéb nyomtatványok, valamint a népszámlálás végrehajtását bemutató oktató DVD.

2001-hez képest jelentős változás, hogy a nyomtatványok csomagokba rendezését a nyomda végezte el. Elkészültek a számlálóbiztosok és felülvizsgálók felkészülését szolgáló oktatási csomagok, az összeíráskor használandó körzetsomagok, amelyek számlálókörzetenként tartalmazzák az összeírandó címekhez rendelt adatszolgáltatói csomagokat és az összeírást segítő egyéb nyomtatványokat, valamint a települési csomagok, amelyek valamennyi fontos népszámlálási dokumentumból megfelelő mennyiségű tartalmat tartalmaznak.

A számlálóbiztosi munkát segítő kellékek (az összeírói munkát hitelesítő plasztik igazolvány, a vállra akasztható táska, a kemény fedelű mappa és a toll) megyei központokba történő szállításáról a KSH gondoskodott. Ezeket a kellékeket a megyei kollégák juttatják el a településekre.

A képzések lebonyolítása

A 2011. évi népszámlálás adatfelvételét megelőzően a résztvevők első feladata a népszámláláshoz kapcsolódó szakmai ismeretek elsajátítása. Ez kiemelkedően fontos, mind az adatfelvétel sikeres lebonyolításának érdekében, mind a begyűjtött adatok minőségét tekintve. A népszámlálás szervezeti felépítése lehetővé teszi ugyan az információk gyors cseréjét, azonban a helyszíni munkához szükséges ismeretek hiánya nagymértékben veszélyeztetheti a végrehajtást.

A végrehajtásban részt vevő különböző szintű szereplők különböző mélységű oktatásban részesülnek, mivel a szervezeti felépítésben feljebb helyezkedő résztvevőknek egyre speciálisabb és szélesebb körű tudás szükséges a hatékony problémamegoldáshoz.

Ennek megfelelően a népszámlálási szervezet legmagasabb szintű területi munkatársai, a területfelelősök (akik egyben oktatói feladatot is ellátnak) másfél napos tantermi oktatásokon vettek részt. 2011. augusztus folyamán „Az oktatók oktatása” előadássorozat lebonyolítására került sor. Régióként egy, a központi régióban (a budapesti és Pest megyei területfelelősök és oktatók nagy létszáma miatt) két oktatást tartottunk.

A számlálóbiztosok és felülvizsgálók a népszámláláshoz szükséges tudást több lépésben sajátítják el. Felkészülésük első lépése, hogy az előzetesen a települési népszámlálási felelősök (jegyzők) által részükre eljuttatott, előnyomtatott oktatási csomagokat átvegyék, majd az abban található útmutatókat és egyéb segédanyagokat tanulmányozzák. Ez az otthoni felkészülés szakasza. Szintén az otthoni felkészülés része, hogy a csomagokban található mintakérdőíveket próbaként, tetszőlegesen lakásról és személyről kitöltsék, valamint a csomagban található tesztlapokat és az útmutatók végén lévő önellenőrző kérdéseket megválaszolják. A tantermi oktatásokon csak azok a számlálóbiztosok és felülvizsgálók vehetnek részt, akik a regisztráció során bemutatják a kitöltött próbakérdőíveket, a megválaszolt önellenőrző kérdéseket, és leadják a kitöltött tesztlapokat. Az előzetes felkészülés lehetővé tette, hogy a tantermi oktatás céljaként a megszerzett ismeretanyag átismétlését, rendszerezését, a lényeges elemek kiemelését tűztük ki, és csak néhány új információ átadására korlátozzuk a képzést.

A tantermi oktatások megszervezése és a szükséges technikai feltételek biztosítása a települési népszámlálási felelős feladata volt. A tantermi felkészítésen maximum 50 fő vehetett részt, amely létszám lehetővé tette azt is, hogy a résztvevők interaktív módon, kérdések feltevésével és megvitatásával sajátíthassák el a szükséges ismereteket.

Az oktatásokat a KSH által kijelölt területi oktatók végzik, akik számára külön oktatási forgatókönyv készült. Ez egyrészt részletesen tartalmazza az előadások tematikáját, a vetítendő diákat, valamint az egyes részeknél ismertetni szükséges információkat. A kidolgozott forgatókönyv – alkalmazkodva ahhoz, hogy a hierarchiában magasabb szinten lévő szereplőknek mélyebb ismeretanyagra van szükségük – több lépcsőben írja le a tantermi oktatások menetét. A képzés első részében a számlálóbiztosok és a felülvizsgálók egyaránt részt vesznek. Ez a blokk mintegy négy és fél órán át tart, és az összeíráshoz szükséges valamennyi információt tartalmazza.

A szakmai felkészülés utolsó részeként a felülvizsgálók képzésére kerül sor. Ebben a blokkban a felülvizsgálók feladataira koncentrálnak alakítottuk ki az anyagot, mely szisztematikusan végigveszi, hogy az adatgyűjtés egyes fázisaiban mi a felülvizsgáló feladata, hogyan kell az adatgyűjtés minőségét felügyelni, a számlálóbiztosok munkáját javítani. A felülvizsgálóknak a tantermi képzés mellett el kell sajátítaniuk a monitoring-rendszer használatához szükséges ismereteket is. Erre elektronikus távoktatás keretében van lehetőségük, ami közel két órát vesz igénybe. A tananyag lezárása egy rövid vizsga, amelynek letétele előfeltétele a felülvizsgáló munkába állásának.

A népszámlálásban részt vevő további szereplők a „zöldszámot” üzemeltető diszpécserok, akik elsődlegesen kommunikációtechnikai képzést kapnak, de munkájuk szempontjából fontos, hogy megfelelő szintű szakmai ismeretekkel rendelkezzenek a népszámlálásról, így a képzésben is részt vesznek.

Az online kérdőívkitöltés jellemzői

A 2011. évi népszámlálás során az adatszolgáltatók első ízben interneten is eleget tehetnek adatszolgáltatási kötelezettségeiknek. Annak érdekében, hogy erre lehetőségük legyen, a KSH külső vállalkozó bevonásával már 2011 januárjában – a próbafelvételek tapasztalatait figyelembe véve – elkezdte az internetes önkitöltő felület kidolgozását. A program kialakításakor a kitöltők számára optimális működési feltételek (például gyors válaszidő, egyszerű kezelhetőség, biztonságos működés) megteremtése volt a célunk.

A kitöltő alkalmazás a www.enepszamlalas.hu címen érhető el. Az interneten keresztül 2011. október 1. és 16. között lehet adatot szolgáltatni. A rendszer egyidejűleg kb. 50 000 adatszolgáltatót tud kiszolgálni. Az online kérdőív a Magyarországon élő külföldiek számára angolul is elérhető, kitölthető.

Az internetet választó adatszolgáltatók a lakáskérdőíven talált azonosítóval és belépési kóddal tudnak belépni az online kitöltő felületre, itt tudják megválaszolni a kérdőív kérdéseit. *Fontos szabály, hogy az internetes kitöltést választóknál a címen élő valameny-nyi személyről ezen a módon kell adatot szolgáltatni.* A rendszer lehetővé teszi az egyes személyi kérdőívek jelszavas védelmét, így a címen élők egymás kérdőívét nem nézhetik meg, csak a jelszót megadó kitöltő személy láthatja a beírt adatokat. A kitöltés menet közben megszakítható. Ezek az adatok nem vesznek el, a következő belépést követően az adatszolgáltató onnan folytathatja a kitöltést, ahol abbahagyta. A próbafelvételek során mért adatok alapján egy átlagos háztartás esetén (egy lakáskérdőív és 2-3 személyi kérdőív kitöltése) a kitöltési idő várhatóan 20-25 perc.

Az adatminőség érdekében a kitöltőprogramba több mint 300 ellenőrző szabályt építettünk be. A szabályrendszer kialakításakor figyelembe kellett vennünk, hogy ha minden válaszlehetőséget szabállyal ellenőrizzük, akkor az ellenőrzés ideje jelentős mértékben lassítja a működést, valamint a válaszadók a sok figyelmeztető üzenet miatt abbahagyhatják a kitöltést, és más módon válaszolnak a kérdőívre. A KSH szándéka az, hogy minél többen éljenek az internetes kitöltés lehetőségével, ezért a beépített ellenőrzések száma további szabályok beemelésével nem volt növelhető.

A válaszadó a sikeres kitöltésről elektronikus térítvevény formájában visszajelzést kap. Ezzel igazolni tudja, hogy az adott címen a népszámlálási kérdőívet kitöltötte.

Az átmenetileg (12 hónapnál rövidebb ideig) külföldön tartózkodók számára is lehetőséget biztosítunk az internetes népszámlálási kérdőív kitöltésére. Ebben az esetben előzetes regisztráció után (a magyarországi címük megadását követően) kapnak belépési azonosítót, aminek segítségével lehetővé válik a kérdőívek kitöltése. Ezt a kitöltési módot a népszámlálás internetes honlapján, valamint a külföldön lévő magyarok által látogatott portálokon népszerűsítjük.

A monitoring-rendszer célja, működése

A 2011. évi népszámlálás másik új eleme, hogy a felülvizsgálók és a népszámlálás végrehajtásának egyéb szereplői részére a KSH az adatgyűjtés egész ideje alatt üzemelő monitoring-rendszert alakított ki. A rendszer kialakításának célja nem csupán az interneten beérkezett kérdőívek nyomon követése, hanem a népszámlálás végrehajtásának hatékonyabbá tétele is. Hiszen a monitoring-rendszer lehetővé teszi az információk gyors

cseréjét a lebonyolításban részt vevő szereplők között, segíti az adminisztratív feladatok elvégzését, az adatfelvétel előrehaladása egyszerűen nyomon követhetővé válik. A rendszer a címadatok és az előzetes adatok közléséhez szükséges információk azonnali feldolgozhatóságát is biztosítja.

A monitoring-rendszer egy interneten keresztül működő alkalmazás, amely megfelel a szigorú adatvédelmi követelményeknek. Az egyes szereplők csak előzetes ellenőrzést követően, a számukra létrehozott jogosultsággal léphetnek be a rendszerbe, csak a jogosultságuknak megfelelő adatokat láthatják és kezelhetik. A rendszer 2011. szeptember 1-től a feldolgozás végéig – a körzetcsomag kiosztásáról a kérdőívek megsemmisítéséig – követi nyomon a körzetekkel végzett valamennyi munkafázist.

A rendszerben a népszámlálás különböző résztvevőinek különböző felhasználói szinteket alakítottunk ki, amelyek alkalmazkodnak a felvétel során elvégzendő feladatokhoz.

A legalapvetőbb felhasználói szint a felülvizsgálóké, akik az összeírás során a rendszer adatokkal való feltöltését végzik. Feladatuk a hozzájuk rendelt körzetek kezelése, az interneten beérkezett kérdőívcsomagok címeinek jelzése a számlálóbiztosoknak, a körzetek címjegyzékén található valamennyi információ rögzítése, így a cím- és közterületadatok javítása, az új címek felvétele, valamint az adatfelvétel megvalósulására és a kérdőívek minőségére vonatkozó eredmények feljegyzése.

A rendszer másik nagy felhasználói csoportját a települési népszámlálási felelősök adják. Ők azok, akik a rendszerben a településekre, valamint a települések valamennyi körzetére vonatkozó legfontosabb tevékenységeket elvégezhetik: az összeírás megkezdését, a körzetcsomagok kiadását, az előrehaladás nyomon követését és az összeírás lezárását.

A népszámlálásban részt vevő többi szereplőnek leginkább ellenőrző, adminisztratív és nyomon követő jogosultsági köre van. Így a területfelelősök, megyei felelősök, valamint a központi országos hatáskörű felhasználók különböző szinteken tudják nyomon követni az adatfelvétel folyamatát és kezelni a hozzájuk tartozó szereplők adatait. Ezt a tevékenységet a rendszerben előre meghatározott tartalmú jelentéseken (riportokon) keresztül végezhetik el a különböző jogosultsági szintű szereplők. Funkciójukat tekintve a riportok három csoportba oszthatók: az előrehaladás nyomon követésére *előrehaladási riportok* állnak rendelkezésre, adminisztrációs feladatok megkönnyítésére és főként az elszámolások elkészítésének támogatására *adminisztrációs riportok* szolgálnak, a hibásemények vizsgálatára pedig *hibariportok* listázására ad lehetőséget a rendszer.

Kommunikáció

A népszámlálás sikeres lebonyolításának elengedhetetlen feltétele – túl a szakmai előkészítésen – a lakosság megfelelő tájékoztatása a népszámlálásról. Ez kiterjed nemcsak a népszámlálás fogalmának, céljának megismertetésére, hanem a teljes folyamatról való tájékoztatásra, a válaszadási módok, a határidők, a technikai és más apró részletek megfelelő időben történő ismertetésére.

E kommunikációs feladatot a KSH mellett az önkormányzatok és a számlálóbiztosok is végzik. A közös munka eredménye a hiteles és pontos tájékoztatás.

A kommunikáció terén a legfőbb szerep az előkészítésben és a végrehajtásban a statisztikai hivatalé. A tájékoztatás stratégiájának összeállításakor arra koncentráltunk, hogy a rendkívül heterogén, társadalmilag és kulturálisan jelentősen eltérő, Magyarországon

élő lakosságot teljes körűen elérjük, tájékoztassuk a népszámlálásról. A cenzuskampány stratégiájának kialakítása alapján tért el egy „átlagos” termékszolgáltatás reklámtervezésétől, hisz míg az utóbbi esetében a termékhez keressük a megfelelő célcsoportot és az adott kommunikációs csatornát, addig az előbbi esetében a célcsoport nagyjából 10 millió ember, a teljes adatszolgáltatói közönséghez kell – költséghatékonyan – megfelelő közvetítőket kiválasztani.

Feleljen a jövőért! – ez a népszámlálás szlogenje, amellyel nyomatékosítani kívánjuk, hogy a népszámlálás során a lakosság válaszaiból nyert adatok teszik majd azt lehetővé, hogy a kapott eredmények a jövő döntéseit előkészítsék, támogassák. Ezáltal mindenkinek nemcsak kötelessége, de felelőssége is a részvétel e nagyszabású társadalmi tevékenységben.

A kommunikáció egyik eleme a civil és érdekvédelmi szervezetekkel történő együttműködés. E program keretében külön kampány indult a hazai nemzetiségek számára *Sokszínnű Magyarország* címmel, amely a nemzetiségi szentitív kérdés kitöltésére buzdít, valamint *Ide tartozunk!* címmel a romák meggyőzésére, hogy vállalják roma származásukat az összeírás során.

A kommunikáció fő csatornája az írott és az elektronikus média. Ez azt jelenti, hogy tévében, rádióban különböző közcélú reklámok juttatják el a népszámlálás célját és legfontosabb információit a lakossághoz. A kommunikáció fő időszaka a népszámlálást megelőző hónap, és az összeírás időszaka, október.

A ország teljes területén plakátokat helyezünk ki a népszámlálásról. Külön plakát készült az internetes adatszolgáltatásról is. Emellett megjelennek a járműreklámok, valamint Budapesten a metrókban kihelyezett plakátok.

Célzottan a megyeszékhelyeken és a fővárosban, ahol az adatszolgáltatók meggyőzésére nagyobb hangsúlyt kell fektetni, az adatszolgáltató-csomag eljuttatása előtt egy héttel mintegy 1 millió 700 ezer címre eljuttatunk egy népszámlálási újságot „Cenzus” címmel, amely röviden tájékoztat a népszámlálás céljáról, fontosságáról.

Kiemelt szerep jut 2011-ben az internetnek, hiszen az interneten keresztül történő információszerzés az elmúlt tíz év alatt jelentős tényezővé vált a média világában. Egyrészt jól felépített, figyelemkeltő népszámlálási weboldalt hoztunk létre, ahol a népszámlálással kapcsolatos minden fontos információ megtalálható. Emellett megjelenünk az interneten hagyományos hirdetésekkel, illetve kihasználjuk a közösségi portálok adta lehetőségeket is. Az internetes kommunikáció szerepe azért is fontos, mert az állampolgárok (döntően a középiskolások, főiskolások, egyetemisták) egy része csak ezen a kommunikációs csatornán érhető el.

A kommunikációs feladatok ellátását első alkalommal sajtószóvivő is segíti, aki a KSH vezetői mellett megfelelő információkkal látja el az ilyenkor hatalmas érdeklődésű médiát.

Hagyományosan működtetni fogunk ingyenesen hívható zöldszámot a lakosság számára, és külön vonalon, úgynevezett szakmai zöldszámon adunk segítséget majd a területi munkában részt vevőknek.

Az önkormányzatok mint a népszámlálás területi fő végrehajtói végzik a helyi tájékoztatást. Ez elsősorban a népszámlálási hirdetmények kihelyezése a településeken a helyben szokásos módon, azaz a települési önkormányzatok hirdetőtábláin, hirdető felü-

letein. Számos információs anyaggal segítjük az önkormányzatokat, hogy a weboldalon vagy a helyi újságban is megfelelő információval lássák el a lakosságot.

A kommunikáció meghatározó pillére a számlálóbiztosok tájékoztatás. A számlálóbiztosok tantermi oktatásán a képzési tematika része a kommunikációs tananyag is. A számlálóbiztos már az adatszolgáltatói csomag eljuttatása során találkozhat a lakossággal, és feladata, hogy szóban is tájékoztassa a válaszadókat a népszámlálásról. Az összeírás időszaka alatt a számlálóbiztosok kerülnek közvetlen kapcsolatba a lakossággal, így nagyon sok múlik azon, hogy ők mennyire meggyőzőek. A számlálóbiztosok munkáját segíti az a többrészes oktatófilm, amelyben praktikus segítséget kapnak munkájukhoz, például külön rész foglalkozik az adatvédelmi kérdésekkel, a terepmunka gyakori szituációival, a személyi és lakáskérdőív kitöltésével.

A külföldi állampolgárok összeírását segíti a számlálóbiztosoknál lévő speciális tájékoztató a népszámlálásról, amely 18 nyelven tartalmazza a népszámlálás alapvető információit, abból a célból, hogy az itt élő külföldieket is sikeresen összeírjuk.

Mindezen sokrétű és sokszereplős kommunikációs tevékenységtől várjuk, hogy a népszámlálás elérje célját, összeírjuk Magyarország teljes népességét és lakásállományát.

Kulcsszavak: népszámlálás, 2011, census, szervezeti felépítés, önköltés, internet, önkormányzat, jegyző, települési népszámlálási felelős, felülvizsgáló, számlálóbiztos, számlálókörzet, monitoring, kommunikáció.

Resume

This year it will be the 15th occasion that a population census is held in Hungary. In the history of population censuses it will be the first time when questionnaires can be completed also via the Internet personally, without the assistance of an enumerator. The computer aided application for enumeration district creation and the electronic monitoring system are also new innovations.